

**ULUSLARARASI
SEMPOZYUM:
TÜM YÖNLERİYLE
ERZURUMLU
ŞAİR NEF'Î
SEMPOZYUMU**

Editör:

Doç. Dr. Reyhan KELEŞ

ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI
ATATÜRK
UNIVERSITY
PUBLICATIONS

Eser Adı:

ULUSLARARASI SEMPOZYUM:
TÜM YÖNLERİYLE ERZURUMLU ŞAİR NEF'Î SEMPOZYUMU

Editör:

Doç. Dr. Reyhan KELEŞ

Yayımlar Yönetmeni:

Doç. Dr. Bünyamin AYDEMİR

Yayın Kurulu: Prof. Dr. Ahmet SARI, Prof. Dr. Ali UTKU, Prof. Dr. Bülent ÇAVUŞOĞLU,
Prof. Dr. Erdiç ŞIKTAR, Prof. Dr. Hakan Hadi KADIOĞLU,
Doç. Dr. Bünyamin AYDEMİR, Doç. Dr. Hasan Tahsin SÜMBÜLLÜ

Dizgi ve Tasarım: Abubekir KALE

Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 1289

ISBN: 978-625-7086-45-5

Erişim Adresi: <https://ekitap.atauni.edu.tr>

Atatürk Üniversitesi Yayınevi Koordinatörlüğü

Sertifika No: 42021

Adres: Prof. Dr. Fuat Sezgin Kütüphanesi Okuma Salonları Binası Zemin Kat
Kampüs-Yakutiye/ ERZURUM

E-posta: atayayinevi@atauni.edu.tr

Telefon: 0442 231 62 80

Erzurum 2021 © *Copyright* Atatürk Üniversitesi Yayınevi

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir. Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Atatürk Üniversitesi Yayınevi Koordinatörlüğüne aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Doç. Dr. Abdumurad Tilavov

Ali Şîr Nevâî ve Nef'î Şiirlerindeki Ortak Yönler Üzerine
(127-132)

Doç. Dr. Abdulkadir Erkal

Nef'î'nin Poetik Bir Şiiri Üzerine
(133-141)

Doç. Dr. Elmira Memmedova-Kekeç

Azerbaycan Eleştirmenlerinin İncelemelerinde Nef'î ve Şiirleri: Abdullah Sur ve Abdullah
Şaig'in Makaleleri Bağlamında
(143-154)

Doç. Dr. Abdul Fareed Brohi

An Appraisal of the Naat Poetry in the Divan of Nefi
(155-165)

Doç. Dr. Nilüfer Tanç - Jülide Erken

Bir Anti Şair Olarak Nef'î (Zarrî) ve Ekolü
(167-181)

Doç. Dr. Erdoğan Uludağ

“Övme, Övünme ve Yergi” Şairi: Nef'î
(183-220)

Doç. Dr. Ahmad Farshbafian

معجزات دل در قصیده حدیقه العشاق نفعی ارزرومی
(221-230)

Doç. Dr. Nazire Erbay

“Saray İstiâresi” Yargısı Karşısında Şair Ben'inin İktidarı: Nef'î Örneği
(231-246)

Yrd. Doç. Dr. Javad Bashari

چند نکته پیرامون اشعار فارسی نفعی رومی
(247-255)

ALİ ŞİR NEVÂÎ VE NEF'Î ŞİİRLERİNDEKİ ORTAK YÖNLER ÜZERİNE

Common Points of Ali Shiir Nevai and Nefi's Poems

Doç. Dr. Abdulmurad TİLAVOV

Özet

Ali Şîr Nevâî ve Nef'î eserleri kıyaslanarak incelendiğinde her iki şairin şiirlerindeki ortak yönleri müşahede etmek mümkündür. Özellikle, sözün etkisi, umut, dünya konuları her iki şairde de kendine özgü ifadelerle karşımıza çıkar. Sunumda her iki şairdeki benzer noktalar şiir örnekleriyle analiz edilecektir.

Bunun yanı sıra, "iktibas" denilen mümtaz edebiyattaki söz sanatının her iki şairin şiirlerindeki ifadesine de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Nef'î, Ali Şîr Nevâî, Söz, Umut, İbadet, İktibas Sanatı, Söz Mülkünün Sultanı.*

Abstract

When Ali Shiir examines the works of Nevai and Nefi comparatively, it is possible to observe the common points in the poems of both poets. In particular, the effect of the word, hope and world issues appear in both poets' own expressions. In the presentation, similar points in both poets will be examined with poetry examples.

In addition, the expression of the word art, which is called "quote" in classical literature, in the poems of both poets will be included.

Keywords: *Nefi, Ali Poem Nevai, Word, Hope, Worship, Quote Art, Sultan of the Kingdom of Words.*

GİRİŞ

Ali Şîr Nevâî ve Nef'î şiirleri kıyaslanarak okunduğunda her iki şairin şiirlerindeki ortak yönleri müşahede etmek mümkündür.

"Söz gürültü, ilk seda, türkü. Söz - cevher; dalgalı deniz. Söz - ruh, ruh ise çiydir; söyleyince soğumayan şarkı. Söz - hazine, harcamakla bitmez hazine. Söz - güneş; nuru sönmeyen güneş...", diyor Ali Şîr Nevâî *Mahbubü'l-kulüb* eserinde.¹

Her şairin sözü, konuşma tarzı, kendine özgü üslubu vardır. Nef'î bunu fahriye üslubuyla şöyle dile getirmektedir:

Bezm-i hagâle nağme-i şehnazdır sözüm

Hüsni edâya ğamze-i ğammazdur sözüm.

Ben turfa rind-i şu 'bede-bâz-ı tahayyülüm

Ma 'nâ-yı sihr ü süret-i i 'câzdur sözüm²

· Ali Şîr Nevâî Üniversitesi, Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi, Taşkent/Özbekistan, e-mail: a.tilavov@mail.ru, orcid: 0000-0003-2367-6620

¹ Ali Şîr Nevâî, *Mahbubü'l-kulüb*, sad. Abdulmurad Tilavov - İbrahimcan Saydullayev (Taşkent: Sano-standart, 2018), 34.

² Metin Akkuş, *Nef'î Sanatı ve Türkçe Divânı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991), 498.

Şimdi Ali Şîr Nevâî'ye kulak tutalım:

Sözdür ki, habar berur cândin,

Sözdür ki, habar berur canga cânandin.

İnsanni söz ayladi cüda hayvandin,

Bilki, guhari şarîfrak yok andin.

Yani, söz vardır ki, candan sana haber verir, söz vardır ki, cana canandan, yani Yâr'dan haber verir. İnsanı söz hayvandan ayırdı, üstün kıldı. Bil ki, sözden de değerli cevher yoktur.³

Nef'î bir gazelinde mealen diyor ki, “Zalim beni bir işaretle kahretse de onun ordusuna karşı koyandır sözüm”⁴

Ali Şîr Nevâî de acı gerçekleri padişah Hüseyin Baykara'ya söylemekten hiç çekinmemiştir. Nef'î'nin ifade ettiği üzere, Padişah kahretmesini bilmesine rağmen onun ordusuna acı gerçeklerle karşı koymuştur. Evet, devletin bekası, çocukluk arkadaşı Hüseyin Baykara'nın iyiliğini düşünen Ali Şîr Nevâî'nin hainlere karşı acımasızca davrandığını müşahede etmiş bulunmaktayız.

Nevâî döneminde yaşanan şu olay çok ilginç ve ibretlidir: Padişah Hüseyin Baykara devlete, padişaha ihanet suçundan yargılanan bir vezirinin selle, yani kavuğunu kafasından alıp attırır. Bu, o dönemdeki en ağır, utanç verici ceza olarak kabul edilmiştir. Tam o sırada Ali Şîr Nevâî Hüseyin Baykara'ya şöyle bir Farsça beyit okur:

Çu bari ser sabuk kardiy, sabuk kun bari gerdan hem

Yani, kavuğunu kafasından atarak başının yükünü hafiflettiniz. Artık kafasını da alarak boynunun yükünü de hafifletsenize.⁵

Bunu söylemek sağlam bir iman, sarsılmaz bir cesaret, büyük marifeti gerektirir elbette. Bu vasıflar “Zalim beni bir işaretle kahretse de / onun ordusuna karşı koyandır sözüm...” diyen Nef'î'de de; bir hain vezirin idamını isteyen Nevâî'de de bulunan ortak vasıflardır.

Nef'î, *Divan*'ındaki 78. gazelde yine şöyle yazmaktadır:

Nef'î ne söz edasına Urfî vü Hafizün

Ammâ benim ser-âmed ü mümtazdır sözüm

³ Ali Şîr Nevâî, *İbretli Hikayetler ve Hisletli Hikmetler* (Taşkent: Sano-standart, 2016), 116.

⁴ “Nef'î'den Günün Şiiri”, <https://www.bizhaberciyiz.com> (Erişim 20 Ekim 2021).

⁵ Handemir, *Mekârimü'l-Ahlak* (Taşkent: Akadem nşr., 2018), 143.

*Mümtâz-ı âlem olmamağa çare var mıdır
Zirâ senâ-yı şâh-ı ser-efrazdur sözüm*⁶

Ali Şîr Nevâî de *Fevaidü'l-kibâr Divan*'ının 8. gazelinde söz, nutuk hakkındaki çok ilginç bir olaya dikkatimizi çeker:

*Çü boldi nutk ile mümtaz barça hayvandin
Hem ahır ul hayvandin erür makalat anga*⁷

Yani, insan nutuk, konuşmayla tüm hayvanlardan mümtaz – üstün ve efdal oldu. Sonunda (Kıyamet yaklaştığında) yine o hayvandan ona konuşma olacaktır; hayvan insana konuşacaktır.

Söz konusu Kıyamet'e yakın çıkacak yer hayvanı olan Dabbetü'l-arz hakkındadır. İslâm itikadına göre Dabbetü'l-arz'ın çıkışı bir gerçektir". Zira Cenab-ı Hak kutsal kelimada buyuruyor ki: "O söz başlarına geldiği (kıyamet yaklaştığı) zaman, onlara yerden bir dabbe (mahlûk) çıkarırız da, bu onlara insanların ayetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler".⁸

Seyyid Mahmûd Tarazî *Kur'an-ı Kerim Tefsirleri*'nde bu ayetin açıklamasında şöyle diyor: "Kıyametten önce Mekke'deki Sefa dağı yarılarak içinden bir yaratık çıkar, halkla şöyle konuşur: 'Artık kıyamet yaklaşmıştır.'"⁹ Burada dikkat edilmesi gereken nokta hayvanın insan gibi konuşmasıdır.

Şimdi gelelim Nef'î'nin nazmına: "En derin uykulardan kaldırandır sözüm / Güne el koyanları yıldırandır sözüm."¹⁰

Nef'î sanki kalbi kararmış, bundan dolayı kalp gözü derin uykuya dalan, Türkçe deyimle "vurdumduymaz" hâle gelen insanlardan bahsetmektedir. Kalp gözü açık şairin bu üzücü durum karşısında kayıtsız kalması, susması onun şanına yakışmaz. Dolayısıyla, Nef'î böyle derin uykuda yatanları uyandırmayı, "güne el koyanları" yıldırmayı, onları yakasından tutup silkmeyi, tabiri caizse ayıltmayı bir borç telakki etmektedir.

Ali Şîr Nevâî de dünyaya düşkün kimseleri bir sarhoşa benzetmekte ve onu bir an önce bu gaflet uykusundan uyandırmaya davet etmektedir:

*Ömre hiç itimat yoktur, ey gafil gönül,
Ay ve yılı nice mest geçirirsin, bir kez ayıl*¹¹

Nef'î'nin "en derin uykular"dan bahseden satırlarını ve Nevâî'nin yukarıdaki satırlarını okuyup, tefekküre dalan adamı kendiliğinden bir üzüntü sarıverir. Acaba, bu satırlar benim

⁶ Akkuş, *Nef'î Sanatı ve Türkçe Divanı*, 498.

⁷ Nevâî, *İbretli Hikayetler ve Hisletli Hikmetler*, 168.

⁸ *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), Neml 27/82.

⁹ Seyyid Mahmûd Tarazî, *Kur'an-ı Kerim Tefsirleri* (b.y., 1970), 348.

¹⁰ "Nef'î'den Günün Şiiri", <https://www.bizhaberciyiz.com>

¹¹ Nevâî, *İbretli Hikayetler ve Hisletli Hikmetler*, 89.

hakkımda mı, sorusu işkenceye alır insanı. Düşünür dedemiz bu üzüntüyü üzerimizden atmak üzere şöyle öğütte bulunur:

*Uyku nece işretü sürurun birle,
Közüng kara eylemek gururun birle.
Tiyre keçe taat et huzurun birle
Kabring uyini yarut bu nurun birle*¹²

“Ne zamana kadar eğlence ve uykuyla ömrünü boşa geçireceksin? Gurura sarhoş olup, zulmet perdesine sarılırsın? Bunun yerine karanlık gecelerde ihlasla ibadet ederek, takatin nuruyla kabrini aydınlatsana!”

“Nâumut şeytandır” denilir bir Özbek atasözünde¹³ -Evet, umut insana hayat, güç veren, hayata tutunmasını sağlayan büyük nimettir. Ali Şîr Nevâî ve Nef’î’nin “Umud” a ait ortak düşünceleri dikkatimizi çekti ve bu konuyu da paylaşmayı uygun bulduk:

*Ey umutsuzluk gecesinde bulunanlar
Size müjde yıldızları saçandır sözüm*

Evet, Nef’î umutsuzluk gecesinde yolunu kaybederek, üzüntüyle gezen hayat yolcusuna yıldız gibi parlayıp, yol göstermek ister. Zira umudu kaybetmek hemen hemen her şeyi kaybetmektir.

Şimdi de Ali Şîr Nevâî’ye kulak turalım:
*Ahbab, dengizki, hân-ı mândan tama’uz
Ne hân-ı mân, cân-u cahandan tama’uz
Ne cân-ı cihan, kavn-u mekândan tama’uz
Lik demengiz munikim, Âdın tama’uz*¹⁴

“Ey dostlar, bana hân u mân, cân u cihan, hatta iki dünyandan da vaz geç, umudunu kes diyebilirsiniz. Ancak, sakın ha, O’ndan (Allah’tan), O’nun rahmetinden umudunu kes, demeyiniz, demektedir şair.”

Bilindiği üzere, Divan edebiyatında iktibas denilen şiir sanatı vardır. Bu sanat gereği, şair bir ayet veya hadis-i şeriften örnek veya onun anlamını verir. Ali Şîr Nevâî sunduğumuz rubaisinde “Lâ taknatû mir-rahmetillâh”, yani “Allah’ın rahmetinden umudunuzu kesmeyiniz”¹⁵ ayetinin anlamını sindirmiştir.

¹² Nevâî, *İbretli Hikayetler ve Hisletli Hikmetler*, 178.

¹³ *Özbek Halk Makaleleri (Atasözleri)*, haz. Töre Mirzayev (Taşkent: Sharq, 2019), 302.

¹⁴ Nevâî, *İbretli Hikayetler ve Hisletli Hikmetler*, 208.

¹⁵ Zümer 39/32.

Her iki şairin dünya, gönül üzerindeki görüşleri arasında benzerlikler vardır. Nef'î şöyle diyor: (anlamı)

*Dünya benim diyenlere derim ki
Bu sofrayı herkese açandır sözüm*

*Varsın günün sultanları değer vermesin
Onlar göçüp gidince de sultandır sözüm¹⁶*

*Hem kadeh hem bâde hem şûh sâkîdir gönül
Ehl-i aşkûn hâsıl, sâhib-mezakıdır gönül
Bir nefes dîdâr için bin cân feda etsem nola
Nice demlerdür esir-i iştiyakıdır gönül¹⁷*

“Dünya benim” diyenleri Nevâî şöyle uyarmaktadır:

*Ey köngil, bakmağil cihan işine
Ki cihan kılmadı vefa kişiye
Bir uluğrak kesek erür bu cihan
Ki köpreği erür su içre nihân¹⁸*

Yani, “ey gönül, sen bu dünyaya aldanma. Zira dünya kimseye vefa göstermedi. Bu dünya su üzerindeki büyük toprak parçası gibidir. O toprak parçasının çoğu kısmı ise su içinde gizlidir... Neredeyse eriyip gidecektir.” Nevâî devam ederek söylüyor ki, “sen helak olmak istemezsen, gark olmayım diyorsan, kendine bir sağlam iman, itikat gemisi yap ve ona Nuh Peygamber’i başkan yap. Böyle bir gemi asla gark olmayacaktır.”

SONUÇ

Nef'î kendini tanımlarken, “onlar göçüp gidince sultandır sözüm” demektedir. Ali Şîr Nevâî’yi de bazı araştırmacılar “Söz mülkünün sultanı” diye vasıflandırmaktadırlar.

Ali Şîr Nevâî ve Nef'î gibi “söz mülkünün sultanları”nın bıraktığı manevi miras her zaman bize yol gösteren yıldız, maneviyatımızın, gönüllerimizin sultanları olarak ebediyen yaşayacaklardır.

¹⁶ “Nef'î’den Günün Şiiri”, <https://www.bizhaberciyiz.com>

¹⁷ Akkuş, *Nef'î Sanatı ve Türkçe Divânı*, 495.

¹⁸ Nevâî, *İbretli Hikayeler ve Hisletli Hikmetler*, 403.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Metin. *Nef'î Sanatı ve Türkçe Divânı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.
- Ali Şîr Nevâî. *İbretli Hikayetler ve Hisletli Hikmetler*. Taşkent: Sano-standart, 2016.
- Ali Şîr Nevâî. *Mahbubu'l-kulub*. sad. Abdumurad Tilavov - İbrahimcan Saydullayev. Taşkent: Sano-standart, 2018.
- “Nef'î'den Günün Şiiri”. Erişim Tarihi: 20 Ekim 2021. <https://www.bizhaberciyiz.com>
- Handemir. *Mekârümü'l-Ahlak*. Taşkent: Akadem nşr., 2018.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Özbek Halk Makalleri (Atasözleri)*. haz. Töre Mirzayev. Taşkent: Sharq, 2019.
- Seyyid Mahmûd Tarazî. *Kur'an-ı Kerim Tefsirleri*. b.y., 1970.